

Coneixement cultural i històric

Gonçal Mayos Solsona

P06/04038/01789

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Comprensió cultural i històrica, la recerca del rigor	9
1.1. Rigor com a explicitació de les condicions de la comprensió ...	11
1.2. Cercle hermenèutic	13
1.3. El cercle de la comprensió i l'explicació	15
1.4. Descripcions denses	15
1.5. Historicitat i lingüísticitat	16
2. Rigor davant el propi i l'aliè	18
2.1. Objectivitat? Subjectivitat? Intersubjectivitat!	18
2.2. Reconstrucció històrica enfront de presentista	22
2.3. Enfocament èmic o ètic	25
3. Quins són els fets culturals i històrics?	28
3.1. Aïllats o no?	28
3.2. Holisme metodològic o individualisme metodològic	31
3.3. Estructures	34
3.3.1. Crítiques d'Althusser, Derrida i Foucault	37
3.3.2. Escola dels Annals, funcionalisme i "sistema-món"	39
3.4. Processos	40
3.5. Narracions	43
4. Creixent diversitat dels estudis culturals i històrics	48
4.1. Idees i/o mentalitats	49
4.2. Atenció al tradicionalment menyspreat	50
4.2.1. Història de la vida quotidiana	50
4.2.2. Microhistòria	51
4.2.3. Història de gènere	51
4.3. Interdisciplinarietat i macrohistòria, una nova filosofia de la història?	53
Resum	57
Activitats	58
Bibliografia	61

Introducció

Aquest món civil ha estat fet certament pels homes, cosa que vol dir que es deuen i poden trobar els seus principis dins de les modificacions de la nostra mateixa ment humana. De manera que qualsevol que reflexioni sobre això es meravellarà que tots els filòsofs s'hagin ocupat seriosament d'aconseguir la ciència del món natural, del qual, com que el va fer Déu, només Ell en té la ciència, mentre que van oblidar-se de meditar sobre el món de les nacions, o sigui el món civil, del qual, havent-lo fent els homes, podien aconseguir ells la ciència.

Giambattista Vico citat per

Josep Fontana (2000). *La història dels homes* (pàg. 85). Barcelona: Crítica.

Ha provocat una universal sorpresa i escàndol que la humanitat hagi aconseguit un coneixement molt més sòlid sobre el món natural que no sobre el cultural, històric i social. I això malgrat que, com ja deia Vico, el primer món no l'ha fet la humanitat i el segon sí o, almenys, és la llar més immediata i propera de la vida humana. Per això, encara avui dia sembla un eufemisme parlar de ciències socials, culturals, històriques, etc. i no diguem humanes. Des de les ciències naturals alguns el consideren un sarcasme o bé una cosa ridícula, d'altres el senyal inequívoc que no cal cercar-hi científicitat ni potser rigor, insinuant que d'alguna manera "tot s'hi val" (tot i que en gran manera injustament, aquesta acusació persegueix R. Rorty i molts postmoderns).

En aquest mòdul intentem aprofundir en les possibilitats i expectatives de rigor dels estudis culturals i històrics en sentit ampli, reconeixent la distància respecte de les ciències naturals (algunes vegades no tan gran com se sol dir) però mostrant que hi cap el rigor, si bé d'una manera específica. També mostrarem les molt diverses maneres en què els estudis culturals i històrics plantegen profundes i interessants anàlisis que, en darrera instància, apunten vers un sentit global de l'humà.

Evidentment, no hem pogut ser en absolut exhaustius, perquè els estudis culturals i històrics són tan rics i interessants com caòtics i dispersos. En destaquem dues causes principals: d'una banda, hi ha la pervivència de vells prejudicis sobre la científicitat i el rigor, l'objectiu i el subjectiu, els fets aïllats i les estructures abstractes, sobre el digne de ser estudiat i el menyspreable, el racional i l'irracional, etc. D'altra banda, hi ha les escindidores pràctiques acadèmiques que privilegien l'especialització fins al ridícul, alhora que estigmatitzen els intents globalitzadors i interdisciplinaris tan necessaris en aquests camps.

Per això, dins del nostre mòdul ens atrevirem a barrejar constantment aportacions que, acadèmicament, es consideren pròpies i particulars "només" dels estudis culturals o els històrics, dels filosòfics o els antropològics, de les ciències socials o de les humanes. La meta és definir un cert mapa conceptual,

interdisciplinari i global de tots aquests estudis avui dia dispersos però que, almenys, tenen innegablement un "aire de família" (segons expressió de L. Wittgenstein).

Objectius

En aquest mòdul s'ofereix una aproximació general als problemes –i maneres d'encarar-los– més importants que sorgeixen quan es tracta de conèixer la història i la cultura humanes.

Amb aquest mòdul didàctic l'estudiant ha d'assolir els objectius següents:

1. Aproximar-se a les dificultats específiques del coneixement històric i cultural, apuntant algun element de contraposició amb les ciències naturals.
2. Conèixer el vocabulari i les aproximacions més rellevants.
3. Obtenir un panorama general dels estudis culturals i històrics que funcioni com a "mapa" on situar-los.
4. Conèixer els autors més importants i les obres més paradigmàtiques (per a orientar didàcticament possibles lectures de l'estudiant ara mateix o més endavant).
5. Plantejar activitats i qüestions que mostrin a l'estudiant la validesa o aportacions de les propostes teòriques desenvolupades en el mòdul.

Resum

Tradicionalment, la teoria del coneixement s'ha centrat en les ciències naturals, especialment en aquelles que han assolit una completa matematització i experimentalitat (per això el principal model és la física). Aquesta limitació esbiaixa les teories tradicionals del coneixement i, per a ampliar i completar la perspectiva, en aquest mòdul ens hem centrat en les ciències humanes i socials, destacant sobretot aquelles que tenen un fort component cultural i històric. Això exigeix un altre tipus de teoria cognoscitiva i epistemològica que, tot i no emular les "ciències dures", ofereix importants possibilitats de rigor i científicitat. Per aquest motiu, molts corrents actuals argumenten que també els paradigmes de les ciències naturals tenen estretes vinculacions amb les grans cosmovisions culturals i històriques; de tal manera que una teoria del coneixement cultural i històric els inclouria en molts aspectes.

En concret, hem analitzat les dificultats i possibilitats cognoscitives dels estudis culturals i històrics en l'actualitat. Hem partit de les ciències de la comprensió de final del segle XIX, per continuar amb la teoria hermenèutica, les conseqüències gnoseològiques de la consciència història i lingüística, i les possibilitats de conèixer adequadament contextos antropològics i etnològics molt llunyans. Hem plantejat el rigor i la científicitat com una qüestió d'intersubjectivitat més que no sota la vella dicotomia subjectiu-objectiu. S'han exposat els arguments cognoscitius de l'holisme i de l'individualisme metodològics, així com de les escoles estructuralistes lingüístiques, filosòfiques i històriques. Un cop superat el quiet sincronisme d'aquestes, l'epistemologia s'ha interessat per investigar els processos (especialment de llarga durada) o les condicions i estructures narratives implicades en els discursos científics, culturals i històrics.

Anant a propostes encara més concretes, hem destacat l'enorme diversitat d'objectes i de models presents en els actuals estudis culturals i històrics. Hem contraposat la història de les idees a la de les mentalitats, hem apuntat la creixent investigació sobre la vida quotidiana, la microhistòria, la història de gènere, etc. Per acabar, hem volgut destacar la necessitat que el rigor cognoscitiu dels estudis culturals i històrics s'afermi en la interdisciplinarietat i la reconstrucció final d'un sentit global, no parcel·lat ni aïllat.

Bibliografia

Ute, Daniel (2001). *Compendio de historia cultural. Teorías, práctica, palabras clave*. Madrid: Alianza.

És un estudi força ampli, complet i molt actual sobre Història de la cultura que en el món germànic inclou les qüestions historiogràfiques, dels estudis culturals, antropologia, filosofia i fins i tot els estudis literaris. Té una part que analitza els autors més influents des de la generació de Nietzsche, Simmel, Dewey, Weber i Cassirer fins als més actuals com Foucault, Ginzburg o la postmodernitat. També té una part més sistemàtica i d'anàlisi conceptual. El seu coneixement dels debats i fonts germànics és completíssim i molt correcte el dels internacionals.

Fontana, Josep (2000). *La història dels homes*. Barcelona: Crítica.

És una anàlisi molt completa de l'evolució en la consideració de la història des del món clàssic fins a l'actualitat. Com que el seu autor –marxista– té unes clares preocupacions socials, equilibra molt bé les qüestions metodològiques i historiogràfiques amb aspectes polítics, econòmics i sociològics. És gairebé exhaustiu però sempre crític i sense amagar la perspectiva de l'autor.

Harris, Marvin (1999). *Teorías sobre la cultura en la era posmoderna*. Barcelona: Crítica, 2000.

És un estudi polèmic en contra de l'antropologia postmoderna, els lingüísticistes, les teories biològiques de la cultura –amb extrems racistes– i el neodarwinisme i de defensa del peculiar materialisme cultural i marxisme del seu autor. En conjunt abasta gran part dels debats actuals en antropologia i els estudis culturals i històrics. La seva lectura és amena i no gens complexa.

Adreces d'Internet

Mayos, Gonçal <http://www.ub.edu/histofilosofia/gmayos>

Es tracta del web universitari del professor Mayos (a la Universitat de Barcelona) on s'inclouen moltes publicacions (també editades en llibres i revistes convencionals) que desenvolupen aspectes tractats en aquest mòdul didàctic. Cal destacar les referents a la tradició filosòfica, l'hermenèutica (lingüísticitat, historicitat, cercle hermenèutic), els estudis macrohistòrics i els macrofilosòfics. A més s'actualitza contínuament amb les noves publicacions de G. Mayos.

Referències bibliogràfiques

Ariès, P. (1987). *El niño y la vida familiar en el Antiguo Régimen*. Madrid: Taurus.

Ariès, P. (1982). *La Muerte en Occidente*. Barcelona: Argos Vergara.

Ariès, P. (1983). *El Hombre ante la muerte*. Madrid: Taurus.

Ariès, P., Duby, G. (eds.) (1991). *Historia de la vida privada*. Madrid: Taurus.

Barley, N. (1990). *El antropólogo inocente*. Barcelona: Anagrama.

Barley, N. (1999). *Una plaga de orugas. El "antropólogo inocente" regresa a la aldea africana*. Barcelona: Anagrama.

Braudel, F. (1976). *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. Madrid: FCE.

Braudel, F. (1984). *Civilización material, economía y capitalismo. Siglos XV-XVIII*. Madrid: Alianza.

Bridenthal, R.; Koonz, C. (ed.) (1977). *Becoming Visible. Women in European History*. Boston: Houghton.

Burke, P. (1997). *La Cultura popular en la Europa moderna*. Barcelona: Altaya.

Christian, D. (2005). *Mapas del tiempo. Introducción a la "gran historia"*. Barcelona: Crítica.

Darnton, R. (1987). *La Gran matanza de gatos y otros episodios en la historia de la cultura francesa*. México: FCE.

Davis, N. Z. (2005). *El Retorn de Martín Guèrra*. València: Universitat de València.

- Delumeau, J.** (1989). *El Miedo en occidente: siglos XIV-XVIII. Una ciudad sitiada*. Madrid: Taurus.
- Duby, G.** (1976). *Guerreros y campesinos. Desarrollo inicial de la economía europea, 500-1200*. Mèxic: Siglo XXI.
- Duby, G.** (1992). *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo*. Madrid: Taurus.
- Durrell, L.** (1984). *El quartet d'Alexandria: Justina* (vol. I); *Balthazar* (vol. II); *Mountolive* (vol. III); *Clea* (vol. IV). Barcelona: Proa.
- Eco, U.** (1977). *Tratado de semiótica general*. Barcelona: Lumen.
- Eco, U.** (1983). *El nombre de la rosa*. Barcelona: Lumen.
- Eco, U.** (2000). *Lector in fabula. La cooperación interpretativa en el texto narrativo*. Barcelona: Lumen, 1981.
- Elias, N.** (1987). *El proceso de la civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*. Mèxic: FCE.
- Emmanuel Le Roy Ladurie** (1981). *Montaillou, aldea occitana, de 1294 a 1324*. Madrid: Taurus.
- Febvre, L.** (1959). *El Problema de la incredulidad en el siglo XVI. La religión de Rabelais*. México: UTEHA.
- Fontana, J.** (2000). *La història dels homes*. Barcelona: Crítica.
- Foucault, M.** (1977). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI.
- Foucault, M.** (1979). *La arqueología del saber*. México: Siglo XXI.
- Foucault, M.** (1993). *Las palabras y las cosas. Una arqueología de las ciencias humanas*, México: Siglo XXI.
- Foucault, M.** (2000). *Historia de la locura en la época clásica* (2 vols.). México: FCE.
- Foucault, M.** (ed.) (2001). *Yo, Pierre Rivière, habiendo degollado a mi madre, a mi hermana y a mi hermano (un caso de parricidio del siglo XIX)*. Barcelona: Tusquets.
- Gadamer, H. G.** *Verdad y método. Fundamentación de una hermenéutica filosófica* (vol. 1, 1996; vol. 2, 2004). Salamanca: Sígueme.
- García Calvo, A.** (1979). *Del lenguaje*. Madrid: Lucina.
- García Calvo, A.** (1989). *Hablando de lo que habla. Estudios de lenguaje*. Madrid: Lucina.
- Geertz, C.** (1995). "Descripción densa: hacia una teoría interpretativa de la cultura". *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa
- Gellner, E.** (1994). *El arado, la espada y el libro. La estructura de la historia humana* (pàg. 11-13). Barcelona: Península.
- Georges Lefebvre** (1988). *La Grande peur de 1789; suivi de Les foules révolutionnaires*, París: Armand Colin.
- Ginzburg, C.** (1993). *El Juez y el historiador: consideraciones al margen del proceso Sofri*. Madrid: Anaya- Muchnik.
- Ginzburg, C.** (2001). *El queso y los gusanos. El cosmos según un molinero del siglo XVI* (5a. ed.). Barcelona: Muchnik.
- Goody, J.** (2005). *Capitalismo y modernidad: el gran debate*. Barcelona: Crítica.
- Hall, J. A.** (1988). *Poderes y libertades. Las causas y consecuencias del auge de occidente*. Barcelona: Península.
- Harris, M.** (1981). *El desarrollo de la teoría antropológica. Historia de las teorías de la cultura*. Madrid: Siglo XXI.

- Harris, M.** (1982). *El materialismo cultural*. Madrid: Alianza.
- Harris, M.** (1998). *Antropología cultural*. Madrid: Alianza.
- Harris, M.** (2000). *Teorías sobre la cultura en la era posmoderna*. Barcelona: Crítica.
- Hobsbawm, E.** (1974). *Rebeldes primitivos: estudio sobre las formas arcaicas de los movimientos sociales en los siglos XIX y XX*. Barcelona: Ariel.
- Hobsbawm, Eric J.** (1994). *The Age of extremes. A history of the world, 1914-1991*. Nova York: Pantheon Books.
- Hobsbawm, E.** (1997). *On history*. Londres: Weinfeldef and Nicolson.
- Hobsbawm, E.** (2001). *Bandidos*. Barcelona: Crítica.
- Kaschuba, W.** (1999). *Einführung in die Europäische Ethnologie*. Munic: Beck.
- Le Goff, J.** (1985). *El Nacimiento del purgatorio*. Madrid: Taurus.
- Levi, G.; Schmitt, J. C.** (eds.) (1996). *Historia de los jóvenes*. Madrid: Taurus.
- Lévi-Strauss** (1987). *Antropología estructural*. Barcelona: Paidós.
- Lévi-Strauss** (2000). *Mitológicas*. Mèxic: Siglo Veintiuno.
- Lévi-Strauss** (2005). *El pensamiento salvaje*. Madrid: Fondo de Cultura Económico.
- Lovejoy, A.** (1983). *La gran cadena del ser. Historia de una idea*. Barcelona: Icaria.
- Lukács, G.** (1976). *El asalto a la razón. La trayectoria del irracionalismo desde Schelling hasta Hitler*. Barcelona: Grijalbo.
- McNeill J.R.; McNeill, W.H.** (2004). *Las redes humanas. Una historia global del mundo*. Barcelona: Crítica.
- McNeill, W. H.** (1984). *Plagas y pueblos*. Madrid: Siglo XXI.
- McNeill, W. H.** (1988). *La búsqueda del poder. Tecnología, fuerzas armadas y sociedad desde el 1000 d.C.* Madrid: Siglo XXI.
- Nietzsche, F.** (1974). *El eterno retorno. Así habló Zaratustra. Más allá del bien y del mal* (p. 67.). Madrid: Aguilar.
- Nietzsche, F.** (1978). *Aurora: Meditación sobre los prejuicios morales* (p. 11). Barcelona: Olañeta.
- Panofsky, E.** (1977). *Idea: contribución a la historia de la teoría del arte*. Madrid: Cátedra.
- Panofsky, E.** (1987). *La perspectiva com a "forma simbòlica" i altres assaigs de teoria de l'art*. Barcelona: Edicions 62.
- Parsons, T.** (1968). *La Estructura de la acción social: estudio de teoría social, con referencia a un grupo de recientes escritores europeos*. Madrid: Guadarrama.
- Parsons, T.** (1999). *El sistema social*. Madrid: Alianza.
- Reulecke, J.; Weber, W.** (eds.) (1978). *Fabrik, Familie, Feierabend. Beiträge zur Sozialgeschichte des Alltags im Industriezeitalter*. Wuppertal.
- Rorty, R.; Schneewind, J.B.; Skinner, Q.** (comp.) (1990). *La filosofía en la historia. Ensayos de historiografía de la filosofía* Ch. Taylor, A. MacIntyre, R. Rorty, L. Krüger, I. Hacking, B. Kuklick, W. Lepenies, J.B. Schneewind y Q. Skinner. Barcelona: Paidós.
- Sennett, R.** (1978). *El declive del hombre público*. Barcelona: Península.
- Toulmin, S.** (1990). *Cosmópolis. El transfondo de la modernidad*. Barcelona: Península.
- Valverde, J. M.** (1989). *Vida y muerte de las ideas. Pequeña historia del pensamiento occidental*. Barcelona: Ariel.

Veyne, P. (1984). *Como se escribe la historia. Foucault revoluciona la historia*, Madrid: Alianza.

Vilar, P. (1986). *Catalunya dins l'Espanya moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona: Edicions 62.

Walkowitz, J. R. (1995). *La Ciudad de las pasiones terribles: narraciones sobre peligro sexual en el Londres victoriano*. Madrid: Cátedra-Universitat de València.

Wallerstein, I. *El Moderno sistema mundial*. Madrid: Siglo XXI (vol. 1, 1979; vol. 2, 1984; vol. 3, 1999).

White, H. (2001). *Metahistoria. La imaginación histórica en la Europa del siglo XIX*. Mèxic: FCE.

Yanik, A.; Toulmin, S. (1974). *La Viena de Wittgenstein*. Madrid: Taurus.